

Mireia Ryšková

Bibliodrama a jeho potenciál pro spirituální růst člověka

Bibliodrama a jeho potenciál pro spirituální růst člověka

Mireia Ryšková

Recenzovaly:

doc. PhDr. ThDr. Noemi Bravená, Ph.D., Th.D.

ThLic. Ing. Marie Zimmermannová, Th.D.

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
www.karolinum.cz, redakcenk@ruk.cuni.cz
Praha 2025

Redakce Josef Táborský
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První vydání

© Univerzita Karlova, 2025

© Mireia Ryšková, 2025

ISBN 978-80-246-6148-3

ISBN 978-80-246-6168-1 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Tuto knihu věnuji všem těm, s nimiž jsem mohla v minulých téměř třiceti letech spolupracovat v rámci bibliodramatických seminářů, a to jak svým spolupracovníkům a spolupracovnicím, tak zejména účastníkům, ženám i mužům, bez jejichž zkušeností, radosti z práce a nadšení by se bibliodramatická práce nemohla vůbec uskutečnit.

Bůh pro nás zůstane navždy nevyčerpatelným tajemstvím, ale přibližovat se k tomuto tajemství prostřednictvím kreativní práce s biblickými texty a odhalovat jejich poselství pro osobní život je neskutečně krásným dobrodružstvím.

Deo gratias!

Obsah

Na úvod	11
Poděkování	12
Vznik a rozvoj bibliodramatické práce v Evropě a jinde	13
Bibliodrama v Čechách	17
Hra a její důležitost	25
Bibliodrama a jeho místo v rámci teologických disciplín a v církevní pastorační praxi a evangelizaci	29
Bibliodrama a teologické disciplíny	29
Bibliodrama a biblické vědy	35
Bibliodrama a pastorální teologie	36
Bibliodrama a spirituální teologie	37
Bibliodrama a systematická teologie (fundamentální, dogmatická, etická)	38
Etická dimenze bibliodramatické práce	39
Bibliodrama, respektive bibliodramatická práce	42
Cíl bibliodramatické práce	45
Bibliodramatická práce jako metoda interpretace textu	48
Rozumová stránka	49
Smyslová stránka	49
Emocionální stránka	50
Podvědomí	52
Spirituální stránka	52
Tělesná stránka	53
Paměť, zkušenosti a znalosti	55
Vůle	56

Předpoklady bibliodramatické práce	57
Předpoklady ze strany účastníků	57
Vnější předpoklady	58
Prostor	58
Čas	65
Pomůcky a rekvizity	69
Rekvizity	69
Fáze bibliodramatické práce	70
Zpřítomnění, tj. bytí tady a teď, a <i>warming up</i> („zahřátí“)	71
Úvodní rituál	72
Základní pravidla	73
<i>Warming up</i> (rozehříváčka)	75
Aktivity a přestávky	76
Reflexe	77
Akteři bibliodramatického dění	81
Biblický text a jeho interpretace	81
Volba biblického textu pro bibliodramatický seminář/workshop	97
Příprava textu	98
Role výkladu textu v rámci bibliodramatického workshopu – objektivizace textu	102
Skupina a jednotlivec, vedoucí (tým)/vedení	103
Skupina	103
Jednotlivec	113
Vedoucí (tým), vedení, moderátor	117
Metody a techniky	123
Výtvarné techniky	125
Imaginativní metody	139
Imaginace, fantazie a kreativita	139
Verbální metody	142
Práce s textem	142
Další techniky práce s textem	144
Hudební techniky	146
Hlasové techniky	148
Gestické (pohybové) techniky	149
Dramatické techniky	155
Procesuální charakter bibliodramatu	162
Příprava bibliodramatického semináře	165
Postup	165
Program	166
Postup práce	167

Bibliodrama a jiné podobné a související disciplíny a přístupy	175
Bibliodrama a skupinová terapie	175
Psychodrama	176
Sociodrama nebo též divadlo znevýhodněných/utlačených	179
Hagioterapie (biblioterapie)	181
Hagiodrama	183
Dramaterapie	183
„Falešné představy o Bohu“ – Frielingsdorf: náboženská terapie	184
Arteterapie	185
Artefiletika (umělecké tvoření, výtvarná tvorba)	186
Neterapeutické příbuzné disciplíny a přístupy	188
Symbolodrama	188
Bibliodrama a bibliolog	189
Ignaciánské exercicie a bibliodrama	193
<i>Lectio divina</i>	196
Bibliodrama a pedagogika	199
Dramatická výchova	199
Zážitková pedagogika	200
Náboženská pedagogika	201
Celostní pedagogika (Kettova metoda)	201
 Spirituální vývoj člověka	204
Psychický vývoj: vývojová stadia podle Eriksona	205
Morální vývoj	208
Vývoj náboženské víry a postojů	210
 Spirituální a terapeutická dimenze bibliodramatu a její význam	216
Tělesný aspekt	223
Dobro a zlo, temnota a jas, pravda a lež	225
Zapojení do liturgie	230
Zapojení do exercicií a duchovních obnov	231
 Bibliodrama a jeho využití v jiných disciplínách	236
 Limity bibliodramatické práce	239
Slovo závěrem	241
Literatura	243
Seznam vyobrazení	250
Seznam příloh	251

Na úvod

Bible, tedy soubor knih Starého a Nového zákona, je důležitým zdrojem pro duchovní i praktický život Židů a křesťanů, je východiskem pro jejich náboženskou nauku a chápání i výklad světa. Je to však zároveň i kniha, jež patří do kulturního dědictví světa a je snad nejrozšířenější knihou na světě. Přesto existují vůči této knize nejrůznější předsudky a také různé dezinterpretace jejích textů. Mnozí lidé se domnívají, že je to kniha nesrozumitelná a v zásadě nečitlivá. Je nepochybné, že ji od začátku až do konce nelze číst jako román, i když některé její části by se takto číst daly. Biblické náměty jsou pevnou součástí evropského kulturního dědictví, ať už jde o výtvarné umění, literaturu nebo hudbu. Znalost biblických textů a porozumění jejich poselství patří nejen ke spirituální výbavě současného člověka, ale vůbec k jeho kulturnosti. Bible se řadí mezi posvátné knihy, ovšem jen pro ty, kdo věří v židokřesťanského jediného Boha; nicméně i pro ostatní je to kniha, která si zaslouží respekt a důstojné zacházení z hlediska výkladu jejích textů. Pro Židy v jejich rozsahu (Hebrejská bible) i pro křesťany v širším rozsahu (Starý a Nový zákon) je knihou posvátnou, protože obsahuje Boží slovo, Boží sdělení člověku, jak naplnit život, aby vedl k cíli, jímž je Boží království, plné společenství Boha a člověka (lidí, lidstva, stvoření).

Biblické texty vznikly v dávné minulosti, takže číst je a integrovat do života vyžaduje určité znalosti. Tím se nijak neliší od jiných starodávných textů a posvátných knih. Proniknutí do jejich poselství umožňují různé způsoby odborného výkladu, vědecká exegeze. Na ní pak staví další teologické disciplíny. To však nestačí k tomu, aby byly tyto texty vnímány a přijímány jako slovo do života. Pro věřícího člověka jde zároveň o živé Boží slovo, které má sílu měnit život. Proto i odborný vědecký

výklad je třeba doplňovat meditativními způsoby percepce, z nichž velmi důležitý a dnes znovu objevený způsob čtení a výkladu je tzv. *lectio divina* (božské/posvátné čtení), jež usiluje o pochopení biblického textu jako aktuální zvěsti do života a jako místa komunikace s Bohem i skrze společenství věřících. Na podobném principu, i když s využitím jiných metod, pracuje i bibliodrama a částečně také bibliolog. I v nich jde o postupné pronikání do textu, jeho zakoušení a přisvojování pro vlastní život, a to ve skupině. Tato publikace je věnována bibliodramatu, respektive bibliodramatické práci, a zejména jeho spirituální potencialitě.

Tato kniha, u nás první svého druhu z hlediska obsáhlosti pojetí tématu, nabízí jak teologickou reflexi na bibliodramatickou práci, tak praktické uvedení do ní. Vzhledem k tomu, že bibliodrama není u nás v odborné literatuře frekventovaným tématem, bylo nutné spojit oba přístupy. Bez teologické reflexe a širšího kontextu, v němž bibliodrama vznikalo a v němž se pohybuje, by praktické uvedení bylo spíše technickým návodem, který by postrádal zdůvodnění. Na druhé straně jen teoreticko-teologické pojednání by čtenáři, který tento způsob výkladu biblického textu nezná a nezažil, nedokázalo ukázat, oč jde. Pro názornost jsou jak teoretické, tak praktické pasáže doplněny výpověďmi účastníků z jejich následných písemných reflexí. Reflexe jsou anonymizovány a výňatky z nich publikovány se souhlasem účastníků, stejně jako fotografie.

Poděkování

Autorka děkuje všem bývalým i současným účastníkům bibliodramatických workshopů za jejich kreativní a inspirativní práci během seminářů i za dovolu uveřejnit výňatky z jejich reflexí. Kniha vznikala dlouhou dobu, a to i za podpory projektu UNCE Teologická antropologie v ekleziologické perspektivě č. 204052 pod vedením prof. Ivany Noble, za niž také děkuji, neboť mi umožnila obstarat množství cizojazyčné literatury i pobyty v zahraničních knihovnách. Děkuji též oběma lektorkám za cenné připomínky a Nakladatelství Karolinum za možnost vydání, jmenovitě pak Dr. Josefu Táborskému za redakční zpracování.

Vznik a rozvoj bibliodramatické práce v Evropě a jinde

Bibliodrama vzniklo jako reakce na poválečnou situaci a na akademickou exegezi, respektive na přehnaný důraz na vědeckost, exaktnost a racionalitu exegeze, čímž se výklad biblického textu stával záležitostí čistě akademickou a vzdaloval se aplikaci do života.¹ Jeho vznik souvisí nepochybně i se změnou životního stylu v druhé polovině 20. století, zejména pak od 70. let, s krizí víry i církevního života. Pravděpodobně se vyvinulo z různých, v zásadě paralelně probíhajících pokusů o kreativnější přístup k biblickým textům ve snaze jejich integrace do praktického života.² V zásadě lze odlišit tři hlavní proudy, které přispěly k rozvoji bibliodramatické práce, a to proud vycházející z tradice hraní v rolích (*Spielpädagogik*),³ dále proud ovlivněný výrazně psychodramatem (*religiöses Psychodrama*)⁴. Třetím proudem, který je podle Bobrowského bibliodramatu nejbližší, je biblické divadlo (*Bibeltheater* nebo *Geschichtstheater*).⁵ Aplikace historickokritické metody a dalších vědeckých metod práce

1 W. Teichert: *Wenn die Zwischenräume tanzen*, s. 12n. Bibliodrama je podle něj děním v „mezi-prostorech“, které jsou mezi textem, teologií, jednotlivcem, skupinou i vedením, mezi tehdy a teď. Bibliodrama vstupuje do nového, „prázdného“ prostoru, který se otevírá v krizi současné společnosti, církvi i víry, a zároveň je plodem této situace. Název bibliodrama byl poprvé užít v diskusích v Americe v roce 1962 (s. 18, viz i pozn. 10). První texty na téma bibliodrama byly uveřejněny v roce 1979 (J. Bobrowski: *Bibliodramapaxis*, s. 7).

2 K tomu i G. M. Martin: *Sachbuch Bibliodrama*, s. 13–24.

3 J. Bobrowski: *Bibliodramapaxis*, s. 8–16.

4 Tamtéž, s. 18–23.

5 Tamtéž, s. 24–30. Holger Dörnemann uvádí širší škálu inspiračních zdrojů či podnětů pro vznik bibliodramatu jako samostatné disciplíny: „Theaterpädagogik, Rollenspiel, Gestalttherapie, Playbacktheater, Psychodrama und verschiedene weitere Formen von Körperarbeit“. Viz: <https://www.bibelwissenschaft.de/ressourcen/wirelex/3-methoden-und-medien/bibliodrama-2>.

s biblickým textem převzatých ze sémantiky, literární vědy a kritiky, psychologie a sociologie byla velmi důležitá pro odborné objasnění biblického textu jakožto historicky, kulturně a sociálně podmíněného a jako korektiv fundamentalistických přístupů a čtení bible, avšak nedokázala tyto texty adresátům nabídnout jako poselství schopné proměnit jejich životy. To ani nebylo jejím cílem. Má-li být bible čtena a používána jako posvátný text, nejen jako text svědčící o dané době a lidské zkušenosti, pak musí být vědecká exegeze nutně doplňována jinými způsoby čtení (*lectio divina*, meditace, kreativní způsoby práce s textem). Oba tyto základní přístupy se musejí navzájem doplňovat, nikoliv si konkurovat.

Bibliodrama patří ke kreativním způsobům práce s biblickým textem, a to ve skupině. I v současnosti existují různé bibliodramatické školy či proudy, které do značné míry odpovídají výše uvedeným výchozím inspiracím. Jedna škola staví především na psychodramatických metodách, které aplikuje na práci s biblickým textem (např. Frick-Fühles, Bobrowski, Stangier⁶). Zde jde především o zvnitřnění biblického poselství účastníky (workshopu) se značným spirituálně-terapeutickým potenciálem především pro jednotlivce (protagonistu či protagonisty). Dále existuje škola, která staví především na improvizovaném hraní, vstupování do rolí, navazující na tradici biblického divadla (B. Pfaffenwimmerová),⁷ kde je sice pozornost upřena na biblický text a jeho působení na účastníky, ale zároveň je možné za určitých podmínek využít dramaticky zpracovaný text např. v liturgii, tedy i pro obecnost. Další škola, jež vychází z přístupu G. M. Marcela a z níž vychází i naše práce, pracuje s mnohem širším repertoárem technik, aby byl text účastníky pochopen ve své komplexitě, v biblickém a dobovém kontextu a ve svém poselství pro současnost, a to jak subjektivně, individuálně, tak společensky. Všem těmto školám je společný důraz na práci s tělem, na uplatnění spontaneity a kreativity skrze hru a na aktualizaci biblického textu a jeho poselství

6 Ve své knize *Bibliodrama im Spannungsfeld von Psychodrama und Liturgie* (1997) na příkladech realizace různých scén líčí různé možnosti práce, přičemž vychází základně z Morena a teologického konceptu Božího vtělení. Slovo se stalo tělem, což se do jisté míry realizuje v bibliodramatické práci. Jako jakési předstupně bibliodramatu uvádí autor i liturgické velikonoční „hry“ středověku a barokní inscenování vánočního příběhu kolem jeslí (jeslíček).

7 Barbara Pfaffenwimmerová, rakouská teatroložka (specialistka na divadlo utlačených – Forumtheater), bibliodramatička, psychoterapeutka-psychodramatička. Při své bibliodramatické práci využívá především gestických (sochy, sousoší) a dramatických technik (vstup do role, dialog, dramatická hra). Hra trvá zhruba 60–90 minut. Zároveň se snaží propojit bibliodrama s duchovními cvičeními a využívat spirituální dimenzi bibliodramatu. Uplatňuje při tom i svou terapeutickou formaci.

pro současného člověka.⁸ Peter Pitzele rozlišuje dvě základní formy bibliodramatické práce, a to orientovanou na biblický text (*text-centered Bibliodrama*) a druhou, orientovanou na osoby (*participant-centered bibliodrama*).⁹ Bibliodrama zaměřené na text vychází z textu a účastníci mu slouží, tj. jde o text a jeho výklad a přivlastnění účastníky.¹⁰ Bibliodrama zaměřené na účastníky používá biblický text jako východisko k řešení určitých problémů či témat malé skupiny, k sebepoznání (jde spíše o psychodrama na základě biblického textu, biblické psychodrama) a směřuje více k terapii než k výkladu textu. Oba styly práce se do určité míry nezbytně překrývají, ale je nutné, aby jak moderátoři (vedoucí tým), tak účastníci měli jasno, jakým způsobem bude workshop/seminář

8 Dörnemann (<https://www.bibelwissenschaft.de/ressourcen/wirelex/3-methoden-und-medien/bibliodrama-2>) zmiňuje v zásadě 4 typy bibliodramatické práce (školy): „Die entstehenden bibliodramatischen Schulen ästhetischer, therapeutischer, theaterpädagogischer oder mehr theologischer Provenienz zeichnet der gemeinsame Nenner aus, szenisch einen Bibeltext zur Geltung zu bringen.“ V rámci tohoto dělení, jak je ostatně, pokud jde o estetické bibliodrama, zmiňuje i E. N. Warnsová, patří naše pojetí bibliodramatické práce do kategorie estetické bibliodrama.

9 P. Pitzele – S. Pitzele: *Scripture Windows*, s. 194n. V druhém případě píše Pitzele bibliodrama s malým b, protože biblický text tu není středem dění, nýbrž prostředkem k dosažení jiného cíle.

10 Jedním ze způsobů bibliodramatické práce zaměřené na text je pojetí, s nímž se autorka seznámila na Katholische Hochschule v Mohuči po roce 2000 a jež je těžko přiřaditelné ke zmíněným předchozím třem způsobům práce. Během bibliodramatického workshopu se text četl dokonce 4×. Jeho průběh lze shrnout následovně:

1. Všeobecné uvedení do tématu – nezbytné reálie

2. Text (v různých překladech, je-li možné)

3. Přečíst text I.

Co je nápadné?

Co je nejasné?

Kde zůstávám viset?

Krátké kolečko k otázkám

4. Přečíst text II.

5. Shromáždit role (vypsát na plakát)

6. Konkretizovat dění v prostoru (Raum „verorten“), určit místa dění (scéna)

Pauza

7. Přečíst text III.

8. Zvolit roli a najít si místo (v pozadí může být klidná hudba) (bod 7 a 8 může být prohozen)

9. První kolečko: Vedoucí klade otázky: Kdo jsi a kde stojíš (každý odpoví)

10. Chtěl by někdo na něco z řečeného reagovat?

11. Chtěl by někdo změnit místo, postoj? (nikoliv roli!)

12. Vedoucí klade otázky – probíhá hra (cca 60–90 minut)

13. Přečíst text IV.

14. Sebereflexe a reflexe role

Pojetí bibliodramatické práce u různých (zejména německy mluvících) autorů shrnuje publikace Norberta Paulera *Bibliodrama* z roku 1996 (jde tedy o publikaci ze začátku rozvoje bibliodramatické práce).

probíhat.¹¹ Biblické psychodrama vyžaduje bibliodramatika školeného i v psychodramatu, i když při práci s textem nepůjde vyloženě o terapii.¹²

Oblastí, kde došlo k rozvoji kreativního přístupu k biblickému textu zapojením všech mohutností člověka, byly především německy mluvící země (hlavně Německo), a to zejména v evangelickém prostředí.¹³ Tyto různé pokusy o oživení role biblických textů v životě člověka i církve jako společenství vyústily v založení evropské organizace Europäisches Bibliodrama-Netzwerk (EBN) v roce 2004.¹⁴ V Německu je bibliodrama institucionálně zakotveno v Gesellschaft für Bibliodrama (GfB; Společnost pro bibliodrama),¹⁵ jež vznikla jako nezisková organizace se všemi právními náležitostmi oficiálně v roce 2004 se sídlem v Bielefeldu, ale existovala již předtím, jak plyne už z toho, že časopis *Text Raum* vychází již 30. rokem.¹⁶ Dnes jde o organizaci mezinárodní, jejímiž členy jsou lidé z různých evropských zemí a jejíž kongresy (vícedenní workshopy) se každoročně konají v jiné zemi, avšak v zásadě na sever od Alp (Rakousko, Maďarsko, Švýcarsko, Německo, Belgie, Velká Británie, Polsko ad.; jeden z nich se v roce 2013 konal i v České republice).

Bibliodrama, respektive bibliodramatická práce, není rozvíjeno pouze v rámci křesťanské tradice, ale nalezlo svůj specifický výraz také v tradici židovské, kde navázalo na tradici midraše.¹⁷ V současné době existují ze strany EBN pokusy pracovat i interreligiózně s muslimy,¹⁸ zejména

11 Bibliodrama zaměřené na účastníky (někdy též nazývané biblické psychodrama) vyžaduje u moderátorů terapeutické (psychodramatické) vzdělání. K rozdílu mezi oběma způsoby práce, jež se mohou do určité míry překrývat, viz N. Pauler: *Bibliodrama*, s. 67–73. Podle něj je hlavní rozdíl v důrazu na poselství biblického textu pro víru účastníků, tedy v konfrontaci účastníků s obsahem/poselstvím biblického textu z hlediska jejich víry.

12 V německy mluvícím prostředí je tento směr, alespoň podle dostupné literatury, poměrně silný.

13 M. E. Aigner: *Bibliodrama*, s. 13. Viz též *Text Raum* 15, č. 28, 2008.

14 Europäisches Bibliodrama-Netzwerk. Charta des Europäischen Bibliodrama Netzwerkes, dostupné z: <https://www.bibliodrama-ebn.eu>.

15 Viz <https://www.bibliodrama-gesellschaft.de/home/was-ist-bibliodrama>. V posledních letech (posíláno i covidovou pandemií) organizuje i workshopy on-line: <https://www.bibliodrama-ebn.eu/online-bibliodrama.html>.

16 Holger Dörnemann uvádí rok 1994, oficiálně publikované stanovy jsou z roku 2003, resp. 2004. Viz: <https://www.bibelwissenschaft.de/ressourcen/wirelex/3-methoden-und-medien/bibliodrama-2>.

17 Protagonistou je židovský teolog Peter Pitzele a jeho žena Susan.

18 Např. 1. 3. 2024 se v Berlíně uskutečnil workshop k síře 55:26: viz <https://www.bibliodrama-gesellschaft.de/home>. O podobných pokusech a zkušenostech referuje i D. Tatem v článku *Bibliodrama and Interfaith Competencies in the UK* (*Text Raum* 20, č. 38, 2013, s. 44–45) a U. Reisberg v článku „Dharma-Drama“ an ungewöhnlichem Ort, kde šlo o využití buddhistické tradice bibliodramatickým způsobem (tamtéž, s. 46–49).

s uprchlíky,¹⁹ a využít tak bibliodrama i v procesu mezináboženského dialogu a určité integrace uprchlíků do západní společnosti, jež vyžaduje vzájemné poznání z obou stran. Bibliodrama jako seriózní práce s biblickým textem je dnes rozšířeno především na sever od Alp, tedy v německy mluvícím prostoru, v severních evropských zemích, Švédsku, Finsku, v Polsku a Maďarsku, České republice, částečně v Americe a Velké Británii.

Bibliodramatické týmy a vzdělávání bibliodramatiků dnes již nejsou omezeny na výše zmíněné tradiční země. Lidé se bibliodramatu věnují po celém světě, respektive tam, kde je zakotvena židovsko-křesťanská tradice, např. na Filipínách.²⁰ Impulsy však většinou vycházejí z evropských zemí.

Bibliodrama v Čechách

Zmapovat bibliodramatické dění v České republice²¹ je velmi nesnadné, protože neexistuje žádná centrální evidence. Samotné počátky bibliodramatické práce u nás sahají možná již před rok 1990, kdy lze počítat nikoliv s bibliodramatem jako specifickým způsobem práce s biblickým textem, nýbrž s použitím dramatizace biblických textů (příběhů) v malých skupinách, nejspíš v souvislosti s katechezí pro děti a mládež. K dispozici však nejsou žádné přesnější údaje. Teprve po roce 1989, kdy

19 G. M. Martin hovoří i o současné snaze spolupracovat s buddhisty a hinduisty. To samozřejmě znamená jistý posun v pojetí bibliodramatické práce, protože nelze předpokládat stejné výchozí nastavení. Cílem pak může být nalezení určitého konsenzu, vzájemné poznání a překonávání bariér, event. posílení integračního procesu např. migrantů. Při aplikování bibliodramatických postupů v jiných kulturách se tento typ práce nazývá podle jejich zvyklostí – např. Dharma Drama (buddhistická tradice). V islámské tradici byl použit název Enactment (nikoliv Koran Drama): T. Khadomalsharieh – D. Harms: Wenn einst die Erde gerüttelt wird und erbebt. Enactment zu Sure 99 des Korans, *Text Raum* 29, č. 58 (2023), s. 58–60. Viz také *Text Raum* 18, č. 35 (2011), kde je této problematice věnováno celé číslo (Interreligiös. Interkonfessionell. Interkulturell).

Naše zkušenost vychází z práce se smíšenou skupinou, kde jsou kromě církevně zakotvených účastníků občas lidé církevně nezakotvení, agnostici nebo i „ateisté“. Protože nikdy nešlo o převládající část skupiny, tito účastníci se bez větších problémů přizpůsobili většině. Aktivně se neúčastnili modlitby, pokud byla součástí např. úvodního rituálu. Jejich postřehy a otázky vzhledem k textu jsou obohacující, protože ukazují jinou perspektivu.

20 R. Pöhl: Über Bibliodrama in Asien, *Text Raum* 12, č. 25 (2006), s. 43. Viz též: Bibliodrama ist Lectio divina auf der Bühne, *Text Raum* 21, č. 41 (2014), kde autor referuje o kurzu, jehož účastníci pocházeli z pěti kontinentů.

21 Viz můj článek Bibliodrama in Tschechien, *Text Raum* 15, č. 28 (2008), s. 34–36. Text o bibliodramatu v Čechách vychází z tohoto článku, je však doplněn aktuálními údaji.

se otevřely hranice a byla možnost seznamovat se osobně s nejrůznějšími katechetickými a pastoračními přístupy, se jednotlivci dostali do kontaktu i s bibliodramatem a svoji zkušenost s touto metodou přenášeli i k nám. O jejich činnosti se však lze dodnes dozvědět pouze z nahodilých poznámek a kontaktů. Žádná síť, která by propojovala jednotlivce zabývající se touto činností, neexistuje. Proto mohu zodpovědně psát pouze o typu bibliodramatické práce, který byl a je systematicky rozvíjen od konce 90. let 20. století na Jaboku, Vyšší odborné sociálně pedagogické a teologické škole, a na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy, neboť s ním mám osobní zkušenost. Vedle těchto dvou institucí našlo, pokud vím, v minulosti bibliodrama svou půdu i na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci a omezeně také na Teologické fakultě Jihočeské univerzity.

Příležitostně se bibliodrama jako metoda práce s biblickým textem prezentuje také v rámci workshopů při různých dnech mládeže a dalších akcích pro veřejnost, jež pořádají Střediska mládeže a podobné instituce v rámci katolické církve i dalších církví. To jsou však spíše nahodilé aktivity s cílem zpestřit program nebo seznámit širší okruh lidí s novým typem práce s biblí. ČCE pořádala tři vícedenní semináře pro své faráře/ky, jejichž součástí byl i dvoudenní bibliodramatický workshop. Nikde však – s výjimkou KTF UK –, pokud je mi známo, není bibliodrama pěstováno systematicky a není vědomě budována vlastní „škola“. Různými kurzy na KTF UK již prošly desítky, ne-li stovky lidí, z nichž někteří rozvíjejí tento způsob práce i v rámci různých církevních společenství. Bibliodrama je vesměs vítáno jako zpestření či osvěžení různých jednodenních či vícedenních církevních akcí (jako určitá ochutnávka jiného přístupu k biblickému textu), ale pro skutečně seriózní práci v tomto stylu je zapotřebí stabilnější skupina, jež společně pracuje po určitou delší periodu (např. semestr). V zahraničí podle údajů v literatuře existují skupiny, které společně pracují i několik let.

V České republice již bylo přesto napsáno několik teoretických prací na téma bibliodrama (bakalářských a diplomových). Pod mým vedením vznikly bakalářské práce Dany Čermákové/Morée²², Hany Gašpaříkové/Jansové²³ a diplomové práce Zuzany Winterové/Pelechové²⁴ a Magdalény Bodlákové-O'Brien.²⁵ Vedle toho existují ještě dvě práce na dané

22 D. Čermáková: *Bibliodrama*, bakalářská práce, ETF UK-Jabok, 1999.

23 H. Gašpaříková: *Bibliodramatická práce*, bakalářská práce, ETF UK-Jabok, 2003.

24 Z. Winterová: *Bibliodrama*, diplomová práce, KTF UK, 2008.

25 M. Bodláková-O'Brien: *Bibliodrama jako vztah*, diplomová práce, KTF UK, 2010.

téma (jedna na ETF UK, druhá na KTF UK).²⁶ Pokud jde o publikace v češtině, původní česká práce zabývající se výhradně bibliodramatem vyšla jen v neprodejném nákladu v rámci doktorandského grantu Zuzany Winterové/Pelechové, několik stran je bibliodramatu věnováno v knize Manfreda Oeminga (prozrazují autorovu omezenou zkušenost s tímto typem práce)²⁷ a Anneliese Hechtové²⁸, kde je bibliodrama zařazeno do metod biblické práce propojených se zkušeností.²⁹ Metoda je charakterizována jen velmi stručně a doplněna praktickým návodem k realizaci. Celostnější zpracování bibliodramatu, jeho teoretického základu a jeho metod dosud publikačně chybí. V nové publikaci nazvané *Žažít bibli*³⁰ Anneliese Hechtová popisuje a hodnotí nejrozličnější kreativní metody práce s biblickým textem, jež lze využít i v bibliodramatické práci (déle trvajícím workshopu) jakožto komplexním přístupem k biblickému textu. O samotné bibliodramatické práci publikace nehovoří.

Má vlastní bibliodramatická činnost začala na Jaboku³¹ někdy v polovině 90. let. Byla vyvolána snahou přiblížit studentům biblické texty a jejich poselství jinak než jen frontální výukou při probírání Starého a Nového zákona. Základem pro tuto činnost byla publikace Gerharda Marcela Martina.³² Studenti pracovali v malých skupinách a každá skupina měla jako výsledek své práce na konci semestru předvést ostatním svou interpretaci zvoleného biblického textu (na konci zimního semestru ze Starého, na konci letního semestru z Nového zákona). Šlo tedy o kombinaci bibliodramatické práce a divadelní dramatizace, tedy práce ve

26 L. Buček: *Bibliodrama*, diplomová práce, KTF UK, 2004. Autor zpracoval téma víceméně jen na základě literatury. V. Ratajová: *Terapeutický rozměr bibliodramatu*, bakalářská práce, ETF UK, 2010. V současné době vznikají další bakalářské a diplomované práce se zaměřením na využití bibliodramatu v práci se speciálními skupinami klientů.

27 M. Oeming: *Úvod do biblické hermeneutiky*, s. 134–138. Oeming pracuje s konceptem bibliodramatu jako biblického psychodramatu, proto by měl mít podle něj vedoucí psychodramatické vzdělání.

28 A. Hechtová: *Přístupy k bibli*, s. 41–43. V rozšířeném vydání vyšla její práce pod názvem *Kreativní přístupy k Bibli* v roce 2008.

29 Jaroslav Eliášův Sýkora pracoval bibliodramatickou metodou relativně krátce na TF JU v Českých Budějovicích. Jeho metodu práce lze považovat za velmi specifickou, proto i jeho závěry uveřejněné v článku *Bibliodrama – hermeneutická analýza* jsou z mého pohledu poněkud zkreslené. Za přínosné v něm považuji srovnání s řeckým dramatem (tragédií). Sýkora zdůrazňuje zvěstný charakter biblických textů, který ovšem chápe z mého pohledu poněkud zúženě. Hermeneutický přínos bibliodramatu vidí pouze na psychologické rovině ve „vžítí“ se do role.

30 A. Hechtová: *Žažít bibli*. Německé vydání vyšlo v roce 2001 pod názvem *Bibel erfahren. Methoden ganzheitlicher Bibelarbeit*.

31 Jabok, Vyšší sociálně pedagogická a teologická škola založená v roce 1992, která zahájila svou činnost ve školním roce 1993/94, kladla velký důraz na rozvíjení kreativního potenciálu studujících.

32 G. M. Martin: *Sachbuch Bibliodrama*.

smyslu biblického divadla (Bibeltheater). Na konci 90. let byl na Jaboku realizován první skutečný bibliodramatický seminář. Seminář představoval systematickou bibliodramatickou práci se skupinou po dobu jednoho až dvou semestrů. Od té doby pokračuje tato práce až do současnosti, tedy již téměř 30 let. V následujících letech jsem se seznámila s různými podobami bibliodramatické práce v Rakousku a Německu, včetně spojení bibliodramatu a ignaciánských exercicií. Zároveň bylo možné získat i další literaturu, která se bibliodramatem zabývá jak po teoretické, tak po praktické stránce. Dodnes jsou autoři z německy mluvícího prostoru hlavními představiteli odborného zájmu o bibliodrama a většina odborné literatury je psána německy, i když např. EBN během let přešla na svých pracovních setkáních (konferencích), jež však jsou především praktického charakteru, od němčiny k angličtině jako k hlavnímu komunikačnímu jazyku. Gesellschaft für Bibliodrama (GfB) vydává časopis *Text Raum*, který se věnuje různým aspektům bibliodramatické práce, bibliologu, biblickému divadlu, tanci apod.³³ Pro tuto práci byl důležitým zdrojem informací o různých pokusech, zkušenostech a způsobech bibliodramatické práce

Při seminářích v rámci Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy jsou většinou realizovány semestrálně tři celodenní semináře v zimním semestru a jeden čtyřdenní v letním semestru.³⁴ Kromě toho byly v posledních pěti letech realizovány tři dvousemestrální metodické semináře.³⁵ V rámci seminářů se uplatňují nejrozličnější techniky (výtvarné, hudební, gestické, pohybové, taneční, dramatické, literární) i způsoby výkladu textu a práce s ním (např. meditace, imaginace, práce s komentáři). Na vedení seminářů se podílejí i absolventi předchozích kurzů s metodickou průpravou. Pracujeme se skupinami o velikosti 7–25 účastníků,³⁶ přičemž ideální počet je kolem 12–15 lidí. Účastníci vždy předem nevědí, s jakým textem se bude pracovat. Pokud je text znám předem, pak často s nějakým úkolem, jenž je pak využit v rámci programu semináře. Po skončení semináře dostanou účastníci k dispozici

33 Časopis vychází 30 let a do podzimu 2024 vyšlo 60 čísel, tedy 2 čísla ročně. Je to, domnívám se, jediný časopis, který se bibliodramatické práci, bibliologu a příbuzným disciplínám věnuje výlučně a systematicky. Viz přehled čísel v závěrečné bibliografii.

34 Pokud není k dispozici nějaký prodloužený víkend, jde o několik jednodenních nebo dvou-denních seminářů. Vícedenní seminář/workshop je efektivnější, pokud jde o hlubší působení práce s biblickým textem a zdůraznění spirituální dimenze.

35 V akademickém roce 2024–25 proběhl další metodický seminář.

36 7 lidí je pro nás minimum, 25 maximum pro smysluplnou práci. Ideální počet je do max. 20 lidí. Většina účastníků oceňuje menší skupiny do 15 lidí. Pro švýcarského bibliodramatika B. Fludera tvoří minimální skupinu 4 účastníci.

jak realizovaný program s popisem aktivit, tak otázky k písemné reflexi daného semináře. Velmi často jsou semináře doprovázeny i teoretickými výklady o významu jednotlivých fází a využití kreativních technik. Při výběru textu pro konkrétní seminář je většinou preferován přístup od textu ke skupině, někdy je však přihlédnuto i k liturgické době a skupině. Při workshopech se pracuje jak s narativními, tak s básnickými texty a modlitbami ze Starého i Nového zákona. Po skončení celodenního workshopu, jde-li o seminář realizovaný na KTF UK, je účastníkům často nabídnuta i možnost účasti na liturgii, jež je speciálně zorganizována pro tento účel.

Seminářů se někdy účastní i lidé bez konfesijního zakotvení nebo z jiných duchovních tradic, aniž to narušuje intenzitu bibliodramatického procesu. Seminářů na KTF UK se účastní studenti jak z KTF (ze všech studijních oborů a nejrůznějšího věku),³⁷ tak z jiných fakult (ETF, PedF, FSV, FF UK), kteří jsou většinou konfesijně zakotveni, ne však nutně. Zájem studujících nehumanitních oborů bez konfesijního zakotvení je nicméně velmi malý, což je nepochybně dáno i tím, že jde o volitelnou součást studijních programů právě KTF. Předpokladem pro účast v semináři je ochota zabývat se vážně biblickým textem, angažovat se (aktivně se podílet na daných aktivitách) a sdílet se s ostatními, tedy dobrovolnost, spontánnost a tvořivost. Teologické znalosti, náboženské přesvědčení ani speciální schopnosti ve smyslu umělecké tvorby vyžadovány nejsou.

Bibliodrama je také využíváno v rámci tzv. kreativních exercicií v ignaciánském duchu i jako součást duchovních obnov nebo ignaciánských exercicií.³⁸

Několikrát jsme vyzkoušeli i zapojení dramatizace biblického textu, zpracovávaného v rámci v bibliodramatického workshopu, do liturgie (zejména pašijového příběhu), což bylo všemi účastníky (včetně nás i celebrujícího) vnímáno jako velmi silné. Takovéto zapojení do liturgie však předpokládá již „sehranou“ skupinu, tj. skupinu, která má již něco za sebou a jejíž účastníci se navzájem znají. Pro účely liturgie (ať jsou jejími účastníky pouze účastníci semináře, nebo i další lidé) je však zapotřebí patřičné ztvárnění částečně připravit (nazkoušet), byť míra improvizace v rámci základní struktury a linií textu zůstává stále značná. V tomto případě se již nejedná o vlastní bibliodramatický workshop,

³⁷ Věkové rozpětí se pohybuje od 20 do 75 let.

³⁸ Blíže k tomu na s. 193.

protože účastníky liturgie jsou i další lidé, kteří jsou při bibliodramatické realizaci liturgického textu v roli aktivovaných diváků-účastníků.³⁹ V rámci bibliodramatického workshopu diváci ve vlastním slova smyslu nejsou, jde o proces aktualizace textu v uzavřené skupině.

Už vzhledem k tomu, že kurzy na Jaboku i KTF UK prošlo již velmi mnoho účastníků a pro některé z nich se stalo důležitou součástí jejich pastorační činnosti, je v současnosti bibliodrama (nebo jeho prvky) v České republice využíváno při různých příležitostech, ale nějaká centrální evidence či zastřešující organizace stále chybí. Zapojení do EBN v této chvíli příliš nefunguje, neboť bylo postaveno hlavně na iniciativě jednotlivých osob. Vazba na EBN je nicméně alespoň pasivně udržována. Je důležité vědět, že jde o širší fenomén a že je možné spolupracovat na mezinárodní úrovni, protože to dovoluje obohacení různými podněty a zkušenostmi odjinud.

Bibliodrama v našem pojetí je do značné míry řízeným procesem, protože program je dopředu naplánován, a to i s časovým rozvrhem. Z dostupné literatury i podle mých zkušeností jsou přístupy k vedení bibliodramatického semináře/workshopu opravdu velmi rozdílné. Velká část bibliodramatiků pracuje téměř výlučně se vstupováním do rolí a značnou improvizací ze strany účastníků. Délka jednotlivých setkání je nepochybně velmi různá a podle toho vypadá i jejich náplň. Pokud je k dispozici časová dotace kolem 1,5–3 hodin, pak lze prakticky pracovat jen dramatickými, eventuálně hudebně-dramatickými technikami. Pokud ovšem seminář trvá celý den, nebo dokonce více dní, lze využívat širší škálu technik. Protože většina seminářů, kterých se jako bibliodramatik účastním, trvá alespoň jeden den a je možnost zajistit i pomůcky a rekvizity, pracujeme s velmi širokou paletou kreativních technik.⁴⁰ Celodenní či vícedenní seminář by tak bylo možné označit za bibliodramatickou kreativní dílnu. Naše pojetí bibliodramatické práce patří do směru, který bývá označován jako estetické bibliodrama. Bibliodramatická práce – bez ohledu na to, jaké prostředky a techniky používá – znamená zpomalení „čtení“ textu. Nejde jen o čtení textu, nýbrž o přístup k němu a postupné pronikání do jeho poselství. Využití různých technik, jak je to vlastní estetickému bibliodramatu, napomáhá nejen zpomalení čtení, ale také přibližování se k poselství textu různými

39 V tomto směru nejde jen o hraní biblických scén (Bibeltheater), jak to zmiňuje J. Bobrowski: *Bibliodramap Praxis*, s. 24–30. Všichni jsou totiž do dění zapojeni, i když rozdílným způsobem.

40 Jejich příklady (tj. nejčastěji používané techniky) jsou součástí této knihy.

způsoby, které využívají všech poznávacích mohutností člověka. Navíc poskytují možnost dobře respektovat dynamiku skupiny i textu. Většina účastníků pestrost různých kreativních přístupů oceňuje.

Z reflexe dvou z účastnic workshopu k Ex 3,1–20:

Vyhovovala mi pestrost a různorodost zvolených výtvarných a performativních technik, možná bych ještě uvítala nějakou aktivitu, během které bychom pracovali vyloženě se slovy, např. založenou na některém z principů využívaných ve tvůrčím psaní.

Program byl opravdu báječný. Děkuji za jeho přípravu, kombinace aktivit je skvělá, čas s vámi utíká velmi rychle. Jsem ráda v této skupině. Vždy se má mysl zkldní, cítím se uvolněně, a přestože nějaké aktivity nejsou pro mě úplně snadné, nebojím se jich. Skupina je pestrá, obohacuje mě pohled ostatních účastníků, jak může být jiný, a přesto krásný.

Ukázka programu k Ex 3,1–20: celodenní program s přestávkami, obědem a možností navazující liturgie. Program měl pro vedoucí tým uvedenou i časovou dotaci jednotlivých aktivit, krátký komentář k technikám a po každé aktivitě následovala reflexe účastníků moderovaná tím z členů týmu, kdo aktivitu zadával.

Warming up

Krátký úvod, úvodní kolečko – sdělení o náladě a očekávání

Tanec (židovský kolový)

Vlastní program – kreativní zpracovávání textu

Imaginace – posvátné místo pro mne, následná koláž na téma „Mé posvátné místo“

Text, výklad metodou Bludesch – čtení textu, otázky k individuálnímu zpracování a následné diskusi

Volání jménem – po dvojicích, jeden se zavázanýma očima, druhý volá, celá skupina najednou

Gesto úžasu (zuj si opánky) ohromeného Mojžíše

Masky Hospodina a Mojžíše, následný dialog v maskách

Závěrečné hudební ztvárnění pomocí jednoduchých nástrojů (triangly, chřestidla, buben apod.)

Závěrečná reflexe

Bibliodrama je postaveno na dramatické hře. To tomuto způsobu práce s biblickým textem v očích seriózních akademiků někdy přináší podezření z nezávaznosti, neserióznosti, subjektivismu a hraní si místo vážné práce.⁴¹ Přesto je však právě hra jedním z nejefektivnějších způsobů učení, poznání i prisvojení si důležitých obsahů a poznatků.⁴²

41 To zmiňuje i N. Pauler: *Bibliodrama*, s. 50–54. Bibliodramatickou práci obhazuje i s odkazem na dokument PBK Výklad bible v církvi, kde sice tato metoda není zmíněna, ale je kladen důraz na to, že žádná vědecká metoda nemůže vyčerpávat bohatství biblického textu. Stejně tak obhazuje bibliodrama před námitkou z psychologizace biblického textu, tedy před subjektivizací a „odteologizováním“ biblických výpovědí (s. 55–67). „Wenn Erfahrungen bei einem Bibliodrama dazu helfen können, dass in der Begegnung mit einem biblischen Text eine neue Begegnung mit mir selbst, mit andren und vielleicht sogar mit Gott erfolgt, dann ist dies eine Form einer begleitenden Seelsorge, die vielen Menschen zur echten Hilfe wird“ (s. 67).

42 Ne nadarmo nazval J. A. Komenský své základní pedagogické dílo „škola hrou“. Pomocí bibliodramatického dění (totéž může platit i o bibliologu) si účastníci osvojují nenásilně text, takže jim jen tak nezmizí z paměti, k čemuž výrazně napomáhají jak použité způsoby práce s textem, tak zejména jejich reflexe i reflexe celková.